Jo tættere man kommer på søen, des mere salt og knasende tør er jorden. Det lyder på samme måde, som når man går på tilfrosset sne.

Fra artiklen

Skibene i Munyak fortæller bedre end tusind ord om omfanget af denne katastrofe. Desværre hugges skibene op, så man snart mister muligheden for disse skræmmende og alligevel betagende landskabsportrætter.

NÅR BUNDEN ER NÅET

Aralsøen var engang verdens **fjerdestørste** sø. Nu er den næsten forsvundet og omkranset af tørre saltstepper i stedet for frodige sumpskove

Det ligner et ugæstfrit fremtidsscenario efter en nådesløs atomkrig. Eller et område, hvor man har udført dødbringende militære testsprængninger.

Langs Aralsøens udtørrede, sydvestlige bred står kun få hårdføre planter på en ufrugtbar saltsteppe, hvor det bliver mere og mere svært for planter, dyr og mennesker at leve.

Engang var der unikke dyrearter omkring Aralsøen. Arter som ikke levede andre steder end i de nu forsvundne sumpskove og på de grønne øer, der nu er golde klippeskråninger. Nu er de eneste dyr, der viser tegn på liv, kriblende sorte biller i det tunge støv.

Her lyder ingen fugleskrig, ingen smaskende fra små gnavere, ej heller fluers irriterende summen. Det eneste, man hører, er den tørre susens fejen hen over dette månelandskab, hvor det meget sjældent regner. Selv skyerne ser ud til at have mere lyst til at drive i en anden retning.

På et plateau omtrent 100 meter over det, der engang var fyldt med små grønne øer, kan man knap begribe, at den salte jord for ikke mere end 25 år siden udgjorde bunden af én af verdens største ferskvandssøer.

- Oversætter man søens navn frit til engelsk, så betyder det "De mange øers sø", fortæller guiden Silja, mens han peger ud over det ørkenlignende landskab.

Det var især i 1960'erne, Sovjetunionen begyndte at lægge beslag på vandet fra floderne Amu Darya samt Syr Darya til overrisling af de enorme bomuldsmarker i Kasakstan, Usbekistan og Turkmenistan.

Da den katastrofale udvikling tog fart, har landkortene på det nærmeste måttet tegnes om år for år, efterhånden som Aral skrumpede ind som en tør champignon glemt i bunden af køleskabet.

Hvor er mutanterne?

Fire timers kørsel fra Nukus syd for Aralsøen, længe efter at mobilsignalerne har givet fortabt, helt isoleret midt på det enorme, forblæste plateau, bor der en række usbekiske gasarbejdere, der vedligeholder de mange tusind kilometer gas- og olieledninger, som blandt andet forer Aralsøens sorte guld videre mod det Kaspiske Hav og videre vestpå.

Solbrændte og vindblæste mover de rundt omkring de engang hvidmalede, men nu forvredne og afskallede facader, hvis eneste pyntegenstande er glasset fra de knuste vodkaflasker på jorden, der reflekterer den skarpe sol. Ikke at forglemme de rustne reservedele fra for længst afdøde køretøjer.

En interimistisk parabolantenne samt en stadig erigeret radiomast tager sig ud som et stædigt forsøg på at bevare en smule fornemmelse af civilisation.

Den eneste hyppige gæst er den kyniske ørkenvind, der tilsyneladende banker så hårdt på de utætte døre, at malingen drysser af, som var den solbrændte hudflager.

Som én af de meget sjældne mennesketige gæster kan man kun spekulere på, hvordan man kan affinde sig med at bo midt her i den usbekiske halvorken.

Det er på sådanne lokaliteter, man forventer mutanter og overlevende fra uhyggelige, kemiske forsøg bag det næste klippefremspring. Eller måske hangarer med havarerede ufoer som i det amerikanske "Area 51".

Arbejdsmændene må uden tvivl kede sig ihjel. Men druknedøden. Den behøver de ikke længere frygte.

Spiserørskræft overalt

Søen var for 40 år siden halvanden gang så stor som Danmark. Nu er den knap halvt så stor. Og delt i en nord- og sydsø. Hvert år svinder vandstanden så meget, at overfladen falder 80-90 centimeter.

Man frygtede på et tidspunkt, at Aralsøen ville forsvinde helt. Så galt går det dog ikke, for den nordlige del af søen tilføres vand fra underjordiske kilder, som stammer fra bjerge på grænsen til Kina.

Men antallet af gasboretårne i den sydlige del vil med garanti mangedobles, og de mange dødsfald forårsaget af de salt- og giftholdige vinde i de sydlige byer vil stige yderligere.

Når saltet forstøver, blæser det med støvstormene sydpå og direkte ned i lungerne på regionens indbyggere, hvor det blandt andet forårsager dødelige nyresygdomme og spiserørskræft i horribelt omfang. Det forklarer, hvorfor vi dagen efter i byen Muynak, som engang var havneby, ikke ser mange ældre mennesker.

- Der er ingen, der bliver gamle her, forklarer chaufføren af vores firhjulstrækker Shimbergen som en selvfølgelighed.

Hele 80 procent af de indbyggere i Karakalpakstan-provinsen, der får konstateret kræft, har det i spiserøret.

De er dobbelt ramt, da de først indånder støvet fra de saltholdige støvskyer, der skyller ind over de grå og ensformige huse, og derefter drikker vandet fra brønde med alt for højt saltindhold og spiser kød og grøntsager med samme giftige slagside. Sammen med saltet følger andet godt fra søen. Rester af pesticider fra bomuldsmarkerne samt rester af spildevand fra industrierne omkring søen. Reelt er der ikke nogen, der ved helt præcist, hvad beboerne i Muynak indånder.

Jeg forsøger at trække vejret lidt mindre hyppigt og spiser kun en gang kogte nudler til frokost.

Uhygge under vandet

Efter 10 timers træning af mavemuskulerne på bilsædet over humpede, stenede og i det hele taget ufremkommelige hjulspor, ankommer vi trætte og proppede med indtryk til vores destination på den vestlige bred.

Mens solen langsomt, men determineret forlader horisonten, foregår resten af rejsen mod målet til fods.

Jo tættere man kommer på søen, des mere salt og knasende tør er jorden. Det lyder på samme måde, som når man går på tilfrosset sne derhjemme. Uden at besidde samme juleagtige stemning.

Ved vandkanten er der rørende stille. Kun enkelte spæde vindpust minder om, at man faktisk stadig er i besiddelse af sin hørelse. Udsigten er storslået. Selv om stedet minder om Vesterhavet med dets sandstrande og dybblå farve, så besidder Aralsøen en underliggende alvor, som ikke kan forklares.

Stikker man foden gennem de første 10 centimeter sand under de rolige bølger, rammer man en tyk, klæbrig sort aflejring, der minder om olie blandet med ler. Skønhed forenet med uhygge lige under overfladen.

Majestætiske rammer

Mælkevejen ligger snart som et tungt vattæppe hen over lejren. Ved lejrbålet sidder tre usbekere, en armener, en russer og otte danskere samlet over de dyborange gløder og ikke mindst vodkaen, der skænkes med sovjetinspireret rundhåndethed.

Stjernebillederne er som hugget i granit på himmelhvælvingen og udgør de eneste lys i hundrede kilometers radius. Da bålet begynder at dø ud, og kulden spreder sig, handler den usbekiske guide prompte. Han tager vodkaflasken, napper en gigantisk slurk og sprutter derefter rigeligt på gløderne.

Effekten udebliver ikke. Den eneste russer i lejren er ved at få brændt både øjenbryn og pandehår væk. Men han slipper med skrækken, og alle får på rekordtid varmen.

En magisk aften, der skyldes de golde omgivelsers majestætiske udformning og det faktum, at man har gennemgået en drabelig rystetur i jeep for at kunne overnatte i telt ved Aralsøen.

Kæmpe katastrofe

Chaufføren kører fra morgenstunden rally i sandsporene sydpå og undskylder ind imellem på russisk, når han endnu engang overser et faretruende hul, hvorefter det giver et sæt i bilens passagerer, når bunden af bilen højlydt skraber mod sandet.

Med 80 kilometer i timen passerer vi gastårne, sølle arbejdsvogne og osende, himmelstræbende røgsøjler fra de mange udblæsninger, hvor man blæser de forurenende luftarter, der ligger oven på gassen, væk, inden man begynder at bruge den.

Ind imellem kan man også spotte sorte støvskyer af jord og mineraler, der danser rundt på den tomme søbund. Det er mærkværdigt at tænke på, hvordan sjældne fisk engang boltrede sig lige dér, hvor de bredmonstrede dæk rammer.

I stedet svømmer pesticider, gødningspartikler og andre skadelige stoffer fra en uddød industri rundt i den simrende, lumre luft mellem småbuskene, der på grund af varmen ser ud til at sveve et stykke over jorden.

Tidligere blev der fanget ca. 60.000 ton fisk om året i Aralsøen. Havnen i Muynak var endda blandt de mest effektive og travle i Sovjetunionen.

Nu flader fiskeskibene ud på søbunden som strandede, rustne hvaler og fanger ikke andet end solens stråler og de ganske få turisters fotografiske opmærksomhed.

Forsvundet er de kølige briser, der gjorde det muligt at leve et nogenlunde fornuftigt liv i området. Aralsøens vitale, men desværre udspillede, rolle som klimamoderator viser sig gennem den skræmmende kendsgerning, at det tidligere kystlignende klima er forvandlet til ekstremt fastlandsklima med meget kolde vintre og meget varme somre. Faktisk så hede, at temperaturen nærmer sig 40 grader i slutningen af september.

Aralsøens forsvinden kaldes verdens største økologiske katastrofe. Men hvem bekymrer sig om det, når verdenshavene måske begynder at stige ...

AF **SIMON STAUN**
sim@fyens.dk

FAKTA

ARALSØEN

Aralsøens kyster er flere steder flyttet 100-150 kilometer fra det oprindelige.

Tidligere blev der fanget omkring 44.000 ton fisk om året. I dag fanges der stort set ingen fisk.

100.000 mennesker levede af fiskeriet og det affødte arbejde på land.

42.000 kvadratkilometer saltarken er opstået siden 1966. Danmark er 44.000 kvadratkilometer.

Forekomsten af sygdomme som kolera, tyfus, leukæmi og spiserørskræft er eksploderet. 80 procent af alle kræfttilfælde er i spiserøret.

Der er den højeste børnedødelighed i hele det tidligere Sovjetunionen.

Saltindholdet er 2,4 gange højere end havvand.

For børnene i området er risikoen for spiserørskræft hele fem gange højere end for de borgere i USA, der har dannet grundlag for National Geographic Societys undersøgelse.

KILDER: WWW.BBC.COM, WWW.WIKIPEDIA.COM, WWW.WORLDLAKES.ORG, GEOPHYSICAL RESEARCH LETTERS, VOL. 30, SIDE 1659

* Denne rejse foregik i privat regi med Penguin Travel, der arrangerer rejser til Turkmenistan og Usbekistan med besøg ved Aralsøen inkluderet.

Det er umuligt at køre ud til Aralsøen, medmindre det foregår i firhjulstrækkere. Chaufførerne skal kende området rigtig godt, da et enkelt forkert ryk i rattet kan have fatale følger.

Først efter fire timers kørsel fra den oprindelige kystlinje nåede vi søens nuværende sydlige "kystlinje". Man kan næsten se, hvor lavvandet der er.

Chaufføren kører fra morgenstunden rally i sandsporene sydpå og undskylder ind imellem på russisk, når han endnu engang overser et faretruende hul.

Fra artiklen

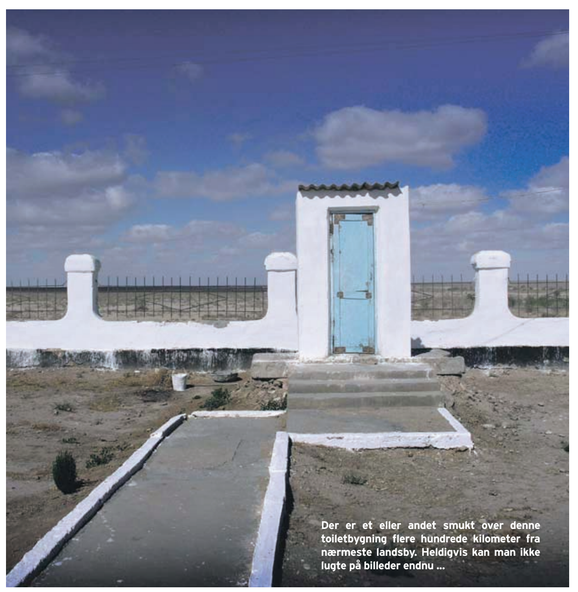

Der er et eller andet smukt over denne toiletbygning flere hundrede kilometer fra nærmeste landsby. Heldigvis kan man ikke lugte på billeder endnu ...

HVAD VAR DET DU SÅ ?

Øjenvidner er en stor del af vores retssamfund, men ingen ser det hele og slet ikke, hvad de tror, de ser

AF **TROELS DONNERBORG**
troels.donnerborg@nordjyske.dk

...Han er vred... Hun er bange... Han truer bende... Hun stikker af... Han løber efter... Hun skriger...

Du overværer et overfald på din aftentur. Eller gør du?

Øjenvidner er blevet en vigtig del af vores retssamfund, og ofte er det vidners forklaring, der er grundlaget for domfældelser i straffesager. Men vidner er sjældent enige om, hvad der er sket.

I øjeblikket verserer flere sager, hvor politiet har set noget andet end de andre øjenvidner, der har stået omkring. Så sent som i torsdags blev to politimænd frifundet for at have skudt og dræbt den 40-årige Flemming Kofoed i Københavns Nordvestkvarter. Betjentene følte sig truet, blandt andet fordi en kollega lå på kølerhjelmen af bilen, mens føreren af bilen gassede op. Men vidnet på passagersædet har forklaret, at der ikke lå nogen på kølerhjelmen, og at Flemming Kofoed i øvrigt overgav sig ved at lægge begge hænder på instrumentbrættet.

Der behøver ikke nødvendigvis at være tale om simpel løgn fra nogle af parterne. Der kan nemlig være stor forskel på, hvad man har set, når man har set noget.

Der er ingen opgørelser, der viser, hvor ofte det sker, men for assessor ved Statsadvokaten i Nord- og Østjylland, Michael Møller Hansen, er modstridende forklaringer dagligdag.

- Det sker jævnligt, at vidner taler om den samme situation på to forskellige måder. Nogen siger, de har set en grøn frakke, hvor vi ved, at gerningsmanden havde en rød frakke på, siger Michael Møller Hansen og bliver bakket op af lederen af Rigspolitiets Rejsehold, Ove Larsen.

- Alle politifolk i systemet har nok prøvet det, at en mork person er blevet til en lys person. Og det samme med hårfarve og beklædning, hvor det svinger fra lyse til mørke bukser, siger han.

... Han indbenter bende... Hun vrikker om i sine stiletter... Han tager fat om bende... Hun river sig løs...

Der kan være mange årsager til modstridende vidneforklaringer. Biologisk set kan vores øjne være indrettet lidt forskelligt. Nogle kan have svært ved at se farver, andre har arvet anlæg for nærsynethed og alene forældelse af sanserne vil med tiden gøre det sværere at registrere, hvad man ser.

Men den vigtigste forklaring skal ikke findes i området mellem virkeligheden og nethinderne, men derimod inde i hjernens bearbejdelse af synsindtrykkene.

Psykolog Kristina Kepinska Jakobsen har skrevet speciale ved Københavns Universitet om hukommelsesteori og politiets brug af vidner. Hun er overbevist om, at vi alle ser noget forskelligt, og hun er sikker på, at det vi ser er betinget af det, vi allerede har oplevet i vores liv.

- Vi vil altid lave en individuel tolkning af det, vi rent faktisk har oplevet, siger hun.

- Hvis jeg ser et overfald på gaden, har jeg som menneske ikke kapacitet til at se alt. Jeg kan ikke tage en nøjagtig kopi af virkeligheden. Og jeg ville måske fokusere på, om der var blod og på, hvor farligt jeg synes, det var, mens en anden ville fokusere på, hvor mange gange, hun var blevet slået og hvordan gerningsmanden så ud.

... Hun græder... Han skælder bende ud... Hun river bam i håret... Han rusker bende...

Generelt er vi meget upræcise, når vi skal beskrive noget. Vi taler i overskrifter, hæfter os ved helt subjektive og irrationelle handlinger, og nogle gange finder vores hjerner endda på noget, der slet ikke er sket. Alt sammen i vores iver for hurtigt at skabe sammenhæng, forstå situationen og trække de centrale pointer ud, forklarer Kristina Kepinska Jakobsen.

- Det bliver jo bare meget problematisk, hvis vores forventninger til situationer er så styrende, at vi husker detaljer, vi slet ikke er blevet præsenteret for, men som bare passer ind i sammenhængen, siger hun.

Der er lavet flere undersøgelser, der viser, at vores vidneudsagn i høj grad er præget af denne forhåndsviden, disse fordomme og forventninger. Opvækst og miljø har stor betydning, En ældre kvinde vil for eksempel opfatte et overfald mere voldsomt end en ung mand, der er vant til at gå i byen, og amerikanske studier har vist, at menneskers hudfarve spiller en stor rolle for hvor farlige, aggressive og kriminelle, vi opfatter dem.

- Danskere har formentlig også sociale forestillinger om, hvilke etniske eller sociale kategorier af mennesker, der er mere aggressive end andre. Og det er mit indtryk, at politifolk ofte oplever, hvordan stereotype forestillinger om kriminelles udseende kan påvirke vidner, siger Kristina Kepinska Jakobsen.

... Hun får hjælp af en god veninde... Han råber ad dem... De slår bam med deres stiletter... Han tager fra...

Ikke nok med, at vi hver især bærer rundt på noget bagage, der får os til at se noget forskelligt. Vi lader os også meget nemt påvirke af hinanden, og i en amerikansk undersøgelse frikendte flere rent faktisk en tyv, selv om de med egne øjne havde set hende stjæle en tidollarsedde. Årsagen var, at deltagerne havde snakket med andre, der ikke havde set hende stjæle pengene.

Derfor opfordrer Kristina Kepinska da også politiet og retsvæsenet til at være hurtigere i sagsbehandlingen, så påvirkningen fra andre bliver mindst muligt, og så man husker detaljer og ikke bare pointerne.

Leder af Rigspolitiets Rejsehold, Ove Larsen er begejstret for de nye metoder. som siden årtusindeskiftet har sneget sig ind på politiuddannelsen og ud på de enkelte stationer.

- Du kan tage vidnet med ned i et indkøbscenter eller med på stroget for at finde en frakke magen til den, han fortæller om, eller gå ud på en parkeringsplads for at finde en bestemt bil. Vi forsøger at få folk til at sammenligne med noget, de kender, og det hjælper os meget, siger han.

Politiet og Retsvæsenet gør altså alt, de kan for at moderere antallet af modstridende de forklaringer, men spørgsmålet er, om vi kan slippe helt for dem. For i bund og grund er det godt og helt nødvendigt, at vi er en smule fastlåste og individuelle i vores måde at opfatte kriminelle episoder på. Vores fordomme og erfaring hjælper os nemlig med at analysere alle slags nye situationer, vi bliver sat i, så vi ikke bliver overrasket, hver gang, vi skal spise en hotdog eller cykle en tur i trafikken. Og det er formentlig derfor, vi har umådeligt svært ved at se det samme, når vi ser, mener Kristina Kepinska Jakobsen.

- Vi er nødt til at have nogle faste billeder af, hvordan verden er, så vi ikke skal begynde forfra hver gang vi møder noget nyt. Men nogle mennesker er selvfølgelig bedre end andre til at modificere deres bedømmelse af situationer fra gang til gang, mens andre ikke er i stand til at se undtagelserne. Det kommer helt an på, hvor rigid, man er.

... Hun spytter på sin veninde... Hun sparker bam... Han falder sammen... Hun løber videre... Med bams pung...

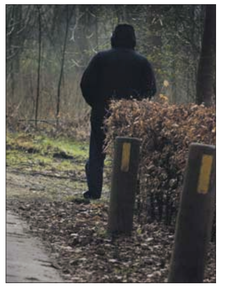

Vidner til kriminelle handlinger er sjældent enige om, hvad de ser.

MODELFOTO: TIM K. JENSEN

DET GODE ØJENVIDNE

Det kan være svært at huske, hvad der egentlig skete og hvordan gerningsmanden så ud, hvis man pludselig bliver vidne til noget kriminelt. Lederen af Rigspolitiets Rejsehold, Ove Larsen giver her to gode tips til, hvordan du kan træne dig op til at blive et godt vidne.

1. Sæt det du ser i forhold til noget, du kender.

- Hvis gerningsmanden har en brun jakke på, kan du tænke på, hvor du ellers kender denne farve fra. Er det fra indtrækket i din bil eller stoffet på din sofa? Kig på frisure og ansigtstræk og overvej, om du kender andre, der ser sådan ud. Fodboldspillere eller skuespiller for eksempel.

2. Kend dine begrænsninger.

- Det nytter ikke noget, at tro, du kan huske det hele. Forsøg i stedet at hæfte dig ved enkeltheder og detaljer, der kan beskrive det særlige ved situationen eller personen.